

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

Логвінова Євгенія Вікторівна

УДК 378.147.013.42(043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ДО
ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
Подберезський Микола Кіндратович,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди,
професор кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Гуренко Ольга Іванівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
перший проректор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мусхаріна Юлія Юріївна,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний
університет», доцент кафедри медико-біологічних
основ охорони життя та цивільного захисту.

Захист відбудеться 21 травня 2019 року о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий 19 квітня 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.А.Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобалізація небезпек у сучасному світі, соціально-економічна та політична нестабільність у країні негативно впливають на якість життя й здоров'я людини, загострюючи проблему її безпечного існування в навколишньому середовищі. Неможливість усунення руйнівного зовнішнього впливу на людину зумовлює необхідність докладання нею значних власних зусиль для збереження й зміцнення здоров'я, що визначається як важливе завдання європейської політики («Здоров'я-2020: основи Європейської політики в підтримку дій держави і суспільства в інтересах здоров'я і благополуччя»). Проблема формування культури безпеки життєдіяльності особистості для спроможності власними силами піклуватися про фізичне, психічне, соціальне здоров'я, є особливо актуальною для молодого покоління.

З огляду на це зростає роль соціальних інституцій, зокрема закладів освіти, що покликані навчити дитину, молоду людину безпечно існувати в навколишньому середовищі, створюючи умови для формування в особистості основ культури безпеки власної життєдіяльності. Суб'єктом, робота якого може справити суттєвий вплив на особу в цьому напрямі в закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО), є соціальний педагог – представник нової професії, на якого покладено обов'язки створювати умови для збереження, зміцнення здоров'я та захисту вихованців; попереджати негативні впливи й створювати сприятливі умови для розвитку особистості; реалізовувати профілактичні, реабілітаційні, корекційно-терапевтичні заходи шляхом організації взаємодії різних суб'єктів зі створення умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей і молоді, їхнього всебічного розвитку. Готовність до виконання цих функцій забезпечується підготовкою фахівця.

Нормативним підґрунтям для професійної підготовки соціальних педагогів є положення: рекомендацій Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Ключові компетентності для навчання впродовж життя» (2018 р.); законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2012 р., зі змінами від 07.09.2016 р.); Указу Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» (2015 р.); Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016 р.); положення «Про психологічну службу в системі освіти України» (2018 р.).

Проблемою безпеки життєдіяльності сучасного суспільства загалом і людини зокрема займалися вітчизняні науковці: Н. Андрієнко, В. Березуцький, Л. Васьковець, Н. Вершиніна, І. Ширенков, В. Беліков, Ю. Буць, В. Дубінін, Є. Желібо, Н. Заверуха, В. Зацарний, В. Заплатинський, А. Качинський, Є. Крайнюк, В. Михайлюк, О. Нетребський, І. Пістун, С. Тимошук, І. Трунова, Н.Тубальцева, О. Шароватова, В. Ярошевська, М. Ярошевський, І. Москальов та ін. Особливу увагу фахівці (А. Автомонов, В. Богословський, Г. Догару, О. Жабокрицька, Л. Жогло, Г. Золотова, Ю. Мельник, М. Подберезський, Н. Ткачова та ін.) приділяли необхідності створення умов для безпечної життєдіяльності молодого покоління на основі сформованої культури й духовних цінностей.

Ураховуючи важливу роль представників педагогічної професії у вихованні майбутнього покоління, науковці обґрунтували теоретичні засади підготовки педагогів до виховання у школярів навичок здорового способу життя, безпечної життєдіяльності школярів (Ю. Бойчук, Р. Васильєва, С. Гвоздій, В. Горашук, Л. Кравченко, В. Нестеренко, Т. Петухова, О. Холодний, І. Царенко, Є. Чернишова та ін.). Поряд із цим з огляду на особливу роль окремих фахівців у формуванні різних аспектів культури безпеки життєдіяльності школярів дослідниками розкрито питання підготовки до життєзберезувальної діяльності зі школярами вчителів фізичної культури (В. Бабич, М. Батіщева, Г. Кондрацька, Ю. Мусхаріна, С. Омельченко, В. Омеляненко та ін.), трудового навчання (Л. Кравченко); природничо-математичних дисциплін (О. Пуляк, А. Розсоха, Л. Сидорчук та ін.).

Роль і значення соціального педагога в роботі зі школярами в напрямі формування в них різних аспектів культури безпечної життєдіяльності, профілактики й подолання проявів шкідливих для здоров'я явищ у середовищі учнів старших класів розкрито в працях С. Архипової, О. Василенко, Л. Завацької, І. Зверєвої, А. Капської, Г. Майбороди, М. Малькової, В. Петровича, Ж. Петрочко, О. Тютюнник та ін. Підготовці майбутніх соціальних педагогів до виконання професійних функцій у закладах загальної середньої освіти присвячено праці І. Богданової, Р. Вайноли, М. Васильєвої, О. Гуренко, З. Бондаренко, О. Карпенко, Л. Міщик, С. Пащенко, Л. Погребної, В. Поліщук, Л. Пундик, Л. Різник, А. Рижанової, І. Романової, Н. Савицької, Т. Спіріної, С. Харченка, О. Чернищенко, О. Чусової та ін. Крім того, науковцями розглянуто окремі аспекти підготовки фахівця соціальної галузі до організації здоров'язберезувальної діяльності учнів старшої школи (В. Костіна, М. Лехолетова, С. Мукомел, І. Сидорук та ін.). Проте проблема підвищення рівня готовності майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників у процесі професійної підготовки в закладі вищої педагогічної освіти не дістала повного висвітлення в наукових дослідженнях.

Актуальність дослідження проблеми посилюється *суперечностями*, виявленими в педагогічній теорії та практиці, зокрема між: підвищенням вимог суспільства до збереження здоров'я підростаючого покоління, створення умов для безпечної життєдіяльності дітей шкільного віку й недостатньою увагою до проблеми формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників у різних соціальних інституціях; виховним потенціалом закладів загальної середньої освіти, усіх його суб'єктів у формуванні культури безпеки життєдіяльності старшокласників і недостатнім використанням можливостей шкільного соціального педагога в забезпеченні цього процесу; функціональним призначенням шкільного соціального педагога системно реалізовувати профілактичні, реабілітаційні, корекційно-терапевтичні заходи в межах здоров'язберезувальної функції в роботі зі старшокласниками й неготовністю відповідного фахівця до реалізації такої діяльності через відсутність цілісної системи його професійної підготовки в закладі вищої педагогічної освіти.

Отже, актуальність і нерозробленість проблеми, її теоретичне й практичне значення, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми

дослідження «Підготовка майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди в межах держбюджетної теми «Інновації в підготовці майбутнього фахівця до соціально-педагогічної діяльності» (№ 0112U002000 від 16.01.2012 р.). Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 4 від 06.06.2013 р.) і погоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22.10.2013 р.).

Мета дослідження – визначити вплив науково обґрунтованої та експериментально перевіреної системи підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників на рівень готовності фахівців до означеної діяльності.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. На підставі аналізу наукової літератури визначити ключові поняття дослідження.

2. З'ясувати особливості формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників, визначити роль шкільного соціального педагога в цьому процесі.

3. Теоретично обґрунтувати систему підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

4. Уточнити критерії та показники готовності майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

5. Експериментально перевірити ефективність системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутнього соціального педагога в закладі вищої педагогічної освіти.

Предмет дослідження – система підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

Гіпотеза дослідження: упровадження теоретично обґрунтованої системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників уможливить підвищення рівня готовності майбутнього соціального педагога до реалізації означеного напрямку діяльності в роботі зі старшокласниками.

Для вирішення поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження:**

– *теоретичних:* аналіз, синтез, узагальнення, систематизація філософських, психолого-педагогічних праць вітчизняних і зарубіжних авторів із відповідної проблематики з метою визначення основних понять та обґрунтування системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників;

- *емпіричних*: діагностичні (анкетування, опитування, бесіди, контрольні роботи, тестування), обсерваційні (спостереження, ретроспективний аналіз педагогічної практики), прогностичні (експертні оцінки, узагальнення незалежних характеристик), праксиметричні (аналіз продуктів навчально-пізнавальної діяльності студентів, аналіз педагогічного досвіду) для виявлення проблем і можливостей процесу підготовки, визначення рівня готовності майбутнього фахівця до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників; педагогічний експеримент для з'ясування ефективності системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників;

- *методів математичної статистики*: кількісний і якісний аналіз для обробки результатів експериментального дослідження, доведення їх вірогідності.

Наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає тому, що:

- *уперше* теоретично обґрунтовано цілісну систему підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників, яка передбачає послідовну реалізацію компонентів (цільового, суб'єкт-об'єктного, змістово-процесуального, оцінно-результативного); визначено: особливості формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників у ЗЗСО; напрями діяльності соціального педагога з формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників (інформаційно-комунікативний, здоров'язбережувальний, координаційний); готовність соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників як його здатність до реалізації напрямів діяльності;

- *уточнено*: 1) суть поняття «культура безпеки життєдіяльності» та її структуру (мотиваційно-вольовий, когнітивний, операційний компоненти); 2) зміст формування культури безпеки життєдіяльності особистості в освітньому закладі як цілеспрямований спеціально організований педагогічний процес повідомлення учню інформації про небезпеки, їх загрозу та шляхи їх попередження й подолання; пропаганди знань зі здоров'язбереження; забезпечення усвідомлення учнем й формування в нього настанови до безпеки власного життя й діяльності, потреби в здоровому способі життя; організації діяльності з вироблення стереотипів безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій; 3) критерії (мотиваційний, когнітивний, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний) та показники готовності майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки старшокласників;

- *подальшого розвитку* дістали форми й методи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників (бінарні лекції викладача з представником соціальної інституції; спільні партнерські заходи; тренінги, майстер-класи з опанування практичних навичок соціально-педагогічної діяльності).

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробленні навчально-методичних матеріалів до дисциплін плану підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників («Вступ до спеціальності»,

«Соціально-педагогічна діяльність в закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи»), матеріалів і рекомендацій для проведення занять із факультативного курсу «Соціально-педагогічна діяльність з формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників» з метою узагальнення й розширення отриманих студентами теоретичних знань.

Матеріали дослідження *впроваджено* в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-475 від 21.05.2018 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 1571 від 02.07.2018 р.), ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет» (довідка № 09/1-271/3 від 19.06.2018 р.).

Теоретичними положеннями та практичними напрацюваннями *можуть* *послугуватися* соціальні педагоги в роботі зі старшокласниками; викладачі під час проведення аудиторних і позааудиторних занять під час підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності, розробки навчальних програм, створення навчальних посібників; студенти під час виконання курсових проектів. Матеріали дослідження доцільно використовувати в процесі підвищення кваліфікації соціально-педагогічних кадрів, крім того, вони можуть стати основою для подальших розвідок із досліджуваної проблематики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: «Иновационные процессы на производстве и в профессиональном образовании» (Первоуральск, 2012, 2013), «Сучасна вища і середня освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Харків, 2013), *всеукраїнських*: «Соціальний педагог – спеціаліст із соціального виховання» (Харків, 2011), «Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика» (Харків, 2011, 2012); на науково-практичних конференціях молодих учених «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2010, 2011, 2012, 2013), «День науки – 2013» (Харків, 2013).

Основні результати й висновки виконаної роботи були обговорені й позитивно оцінені на засіданнях кафедр початкової, дошкільної і професійної освіти та соціальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2012–2018 рр.).

Публікації. Зміст та основні результати дисертації відображено в 19 одноосібних публікаціях, із них 8 – статті в провідних фахових, міжнародних періодичних і наукометричних виданнях, 11 – матеріали наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (255 найменувань, у тому числі 7 іноземними мовами), 5 додатків (на 15 сторінках). Дисертація містить 10 таблиць (на 11 стор.) та 1 рисунок. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 210 сторінок, із них – 160 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, гіпотезу та методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі – **«Формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників»** – схарактеризовано безпеку життєдіяльності людини як психолого-педагогічну проблему, а також компоненти безпеки життєдіяльності школяра та її культури; розкрито суть, особливості й проблеми у формуванні культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

Аналіз наукової вітчизняної (С. Белов, Е. Желібо, Н. Заверуха, В. Зацарний, І. Москальов, В. Ярошевська, М. Ярошевський та ін.) і зарубіжної (L. Simak, J. Horacek, L. Novak, L. Nemeth, V. Mika та ін.) літератури засвідчив, що категорія «безпека» є загальноісторичною й загальносоціальною впродовж усієї історії людства, значущою для існування як окремої особистості, так і соціальних груп будь-якого рівня, виступає їхньою провідною потребою й метою і розкривається через відсутність небезпеки. Науковці характеризують небезпеку як приховану властивість будь-якої системи або її складників, яка може порушувати безпеку системи, загрожувати її стабільності й функціонуванню, впливати на оточення. Як суб'єктивна характеристика небезпека означає виникнення обставин, які суб'єкт на певному етапі свого розвитку сприймає або оцінює (на рівні мислення, відчуття або інстинктів) як негативні. За джерелами виникнення в життєдіяльності людини небезпеки поділяють на групи: природні, техногенні, соціально-політичні та комбіновані.

На підставі аналізу праць науковців (Е. Желібо, Н. Заверуха, В. Зацарний, В. Михайлюк) поняття «життєдіяльність» визначено як складний біологічний процес збалансованого існування й дій людини в життєвому середовищі з метою самореалізації власних інтересів, життєвих потреб і можливостей.

Відповідно до змісту ключових понять, суть поняття *«безпека життєдіяльності»* визначено як життєнеобхідний стан окремої людини, суспільства та людства загалом без впливу або наявності надмірної небезпеки на них, що забезпечує не тільки повноцінне життя для реалізації можливостей і задоволення потреб, а й дає надію на сталий розвиток у майбутньому.

У ХХ ст. розвиток науково-технічного прогресу актуалізував потребу суспільства в самозбереженні, здоровому майбутньому поколінні, здатному чинити опір природним, техногенним, соціально-політичним небезпекам, і зумовив виникнення педагогічного напрямку в науковій галузі безпеки життєдіяльності, що виявляє закономірності розвитку життєвого досвіду людини в галузі безпеки (О. Шароватова), провідною ідеєю якого стало виховання в підростаючого покоління потреби забезпечення особистої безпеки шляхом попередження й подолання можливих небезпек.

Аналіз соціального розвитку суспільства свідчить про зміну змісту, методів, форм освіти загалом і виховання та навчання з питань безпеки життєдіяльності зокрема. На підставі аналізу небезпек, які активно впливають на сучасного школяра, виокремлено й схарактеризовано компоненти його безпеки життєдіяльності:

1) безпека за взаємодії з природними явищами; 2) безпека за взаємодії з технічними засобами; 3) моральна стійкість до соціальних небезпек. З'ясовано, що в педагогічному процесі закладів освіти актуальності набуває перехід від діяльності, спрямованої на зниження наслідків від небезпек, до профілактичних заходів педагогічного характеру з безпеки життєдіяльності школярів. Завданням усіх суб'єктів педагогічної діяльності, спрямованої на підготовку особистості до повноцінного життя в суспільстві, виступає формування *культури безпеки життєдіяльності* як особистісного утворення, яке характеризується: сформованим ціннісним ставленням особистості до вимог безпечного існування в соціумі, усвідомленням необхідності піклуватися про власний фізичний і психічний стан та уникати негативного впливу шкідливих факторів, сформованою відповідальністю як за власне життя, так і за життя інших, наявністю вольових якостей для опору шкідливим звичкам або їх подолання у власній життєдіяльності (*мотиваційно-вольовий компонент*); сформованими знаннями з безпеки життєдіяльності в системі особистісних і соціальних цінностей (*когнітивний компонент*); володінням стереотипами безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій (*операційний компонент*). Основним показником культури безпеки життєдіяльності людини є її спроможність усвідомлено попереджати й долати негативний вплив різного роду небезпек, що формується в процесі життєдіяльності людини. Найактивніше цей процес відбувається в період активного опанування людиною дійсності – дитинства та юнацтва в освітніх закладах.

Проведений аналіз споріднених понять («формування особистості безпечного типу», «виховання культури особистої безпеки, безпечної життєдіяльності», «навчання основам безпеки життєдіяльності», «підготовка до безпечної поведінки») дав можливість визначити *«формування культури безпеки життєдіяльності особистості в освітньому закладі»* як цілеспрямований спеціально організований педагогічний процес повідомлення учню інформації про небезпеки, їх загрозу та шляхи їх попередження й подолання; пропаганди знань зі здоров'язбереження; забезпечення усвідомлення учнем й формування в нього настанови до безпеки власного життя й діяльності, потреби в здоровому способі життя; організації діяльності з вироблення стереотипів безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій.

Рання юність (від 15 до 18 років) – вік безпосередньої підготовки підростаючої особистості до дорослого життя, вибору професії, виконання соціальних функцій. Аналіз психолого-педагогічних досліджень науковців (І. Аносов, С. Максименко, В. Мухіна, Н. Сидоряк, Т. Станішевська, В. Хоматов та ін.) засвідчив існування ґрунтовної основи для формування всіх компонентів культури безпеки життєдіяльності, що зумовлено суб'єктивними (сенситивність до моральних проблем, фундаменталізація життєвих принципів, вибіркоче ставлення до інформації, формування індивідуального стилю поведінки, розвиток критичності мислення, інтенсифікація роботи над формуванням власної особистості, розвиток здатності до самопізнання й самосвідомості) та об'єктивними чинниками (вибір професії, залучення до активного виконання соціальних функцій).

Визначено вимоги до фахівців з метою формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників у ЗЗСО: ретельний відбір необхідної для засвоєння інформації з питань здоров'я та його складників (фізичне, психічне, соціальне, духовне здоров'я), безпечної й здоров'язбережувальної діяльності; надання переваги діяльності практичного характеру з урахуванням інтенсивного розвитку критичного мислення учнів; проведення профілактичних та оздоровчих заходів з опорою на формування життєвих принципів; використання тренінгових технологій із вироблення індивідуального стилю поведінки захисту в надзвичайних ситуаціях; стимулювання самостійної діяльності старшокласника з формування власної особистості тощо.

Аналіз наукових досліджень і практики формування культури життєдіяльності старшокласників у ЗЗСО дав змогу виявити типові на сьогодні для цієї галузі проблеми: 1) незабезпечення в повному обсязі опанування учнями питань із безпеки життєдіяльності через неузгодженість змісту окремих навчальних предметів; 2) порушення поетапного й системного формування компонентів культури безпеки життєдіяльності старшокласників; 3) відсутність окремої дисципліни, яка б забезпечила узагальнення знань учнів із різних галузей з безпеки життєдіяльності; 4) недостатня підготовленість учителів-предметників до комплексного забезпечення формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників; 5) неврахування в процесі формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників можливостей різних суб'єктів освітнього процесу закладу освіти (психолога, соціального педагога). Потреба в координації діяльності різних суб'єктів у формуванні культури безпеки життєдіяльності старшокласників зумовили актуалізацію ролі соціального педагога в цьому процесі.

У другому розділі – **«Теоретико-методичні основи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників»** – розкрито роль соціального педагога у формуванні культури безпеки життєдіяльності старшокласників, проведено аналіз процесу підготовки майбутнього соціального педагога в умовах закладу вищої педагогічної освіти, визначено проблеми, що свідчать про необхідність теоретичного обґрунтування системи професійної підготовки соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

На підставі аналізу праць науковців (О. Безпалько, Л. Завацька, І. Зверева, А. Капська, С. Харченко та ін.) розкрито суть соціально-педагогічної діяльності як суспільного явища та моделі діяльності, спрямованої на вирішення завдань соціального виховання, підтримки й захисту дитини-школяра на всіх етапах шкільної освіти. Провідну роль у цій діяльності відіграє соціальний педагог як представник психологічної служби школи, покликаний турбуватися про дитину та її безпечне існування. З'ясовано, що саме на соціального педагога покладено функцію координації всіх виховних зусиль соціуму, спрямованих на забезпечення комфортних умов для соціалізації школяра, попередження й подолання небезпек, із якими він може стикнутися, з урахуванням вікової специфіки вихованців та притаманних кожному з вікових періодів ризиками.

Аналіз посадових інструкцій соціального педагога й завдань, покладених на нього, дали можливість визначити потенціал цього суб'єкта освітнього процесу у формуванні культури безпеки життєдіяльності старшокласників в умовах ЗЗСО: профілактика правопорушень і злочинів; формування здорового способу життя; профілактика асоціальних явищ (проституції, вандалізму, бродяжництва); попередження шкідливих для здоров'я звичок (алкоголізм, наркоманія, токсикоманія); профілактика СНІДу; навчання заходів із попередження вуличного та побутового травматизму, а також формування навичок правильної поведінки в надзвичайних ситуаціях та усунення негативних наслідків таких ситуацій тощо. У напрямках роботи соціального педагога як суб'єкта соціально-педагогічної діяльності в ЗЗСО актуалізовані всі компоненти безпеки життєдіяльності школяра (безпека за взаємодії з природними явищами; безпека за взаємодії з технічними засобами; моральна стійкість до соціальних небезпек).

Узагальнено напрями діяльності соціального педагога з формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників: *інформаційно-комунікативний*, що передбачає оволодіння й використання соціальним педагогом різних комунікативних технологій взаємодії зі старшокласниками на основі розуміння їхніх психо-вікових особливостей і спрямований на надання відповідної інформації, створення умов для усвідомлення старшокласниками важливості здоров'я й власної безпеки; *здоров'язбережувальний*, який орієнтований на створення умов для піклування старшокласників про власне здоров'я й безпеку шляхом організації різних видів діяльності з вироблення в учнів стереотипів безпечної поведінки; *координаційний*, що передбачає виявлення, урахування потенційних можливостей різних суб'єктів (батьків, учителів, представників соціальних інституцій і суб'єктів соціально-педагогічної діяльності тощо), організацію й управління їхньою взаємодією з формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

Проведений аналіз змісту підготовки соціального педагога в закладах вищої педагогічної освіти (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет») засвідчив наявність у навчальних планах цих закладів дисциплін, які передбачають підготовку фахівців до формування культури безпеки життєдіяльності школярів («Безпека існування людини в навколишньому середовищі», «Фізична культура», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Теорія і методика соціальної роботи із сім'єю» тощо). Разом із тим інформація, яка пропонується в межах цих курсів, не є повною й послідовною, має узагальнений теоретичний характер. З огляду на це, а також на необхідність комплексного вирішення проблеми забезпечення готовності соціального педагога до виконання функцій у напрямі формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників, використано системний підхід до процесу підготовки майбутніх соціальних педагогів, з урахуванням визначених науковцями провідних положень якого розроблено й теоретично обґрунтовано систему підготовки фахівця до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників, яку схематично представлено на рис. 1.

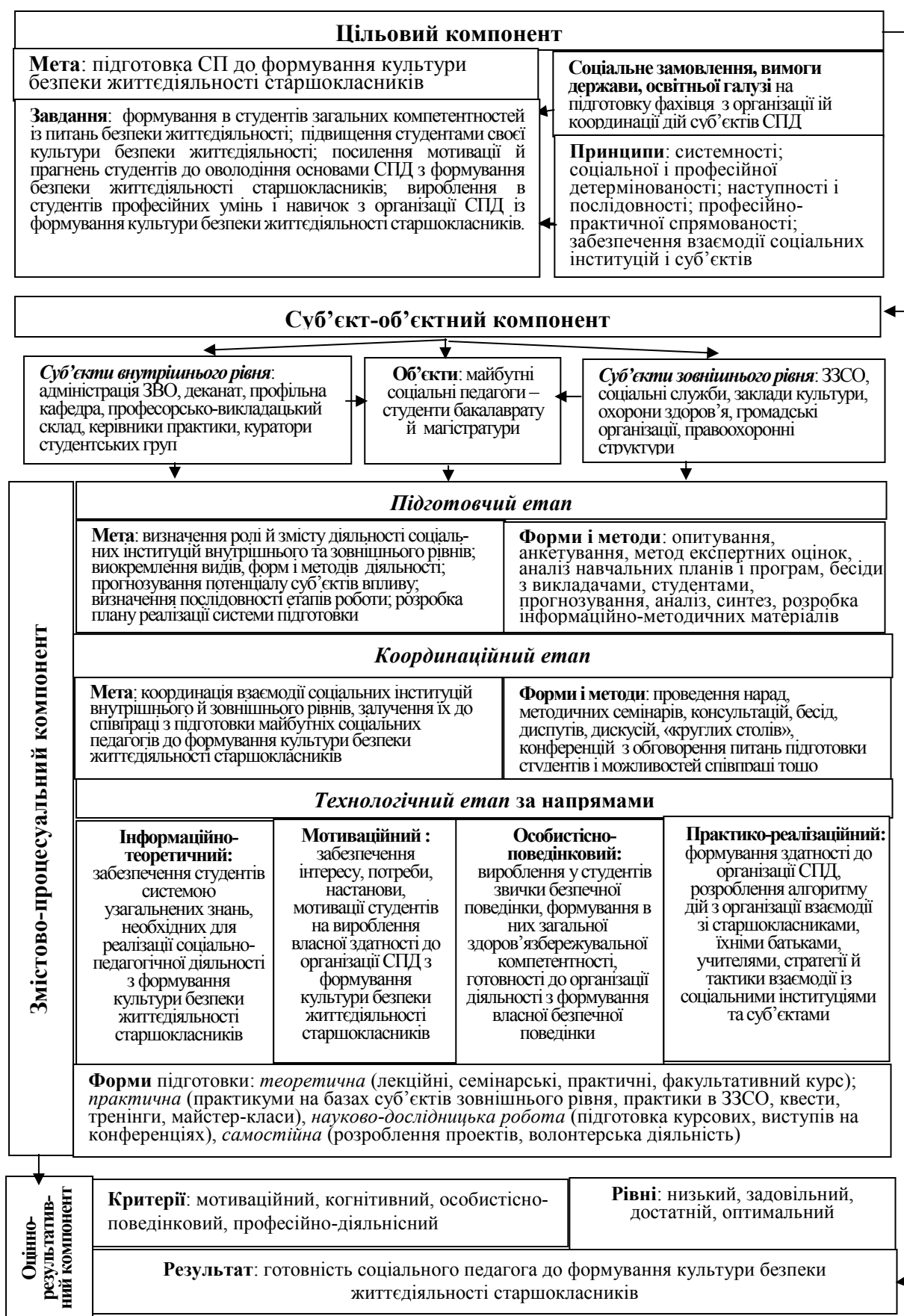

Рис. 1. Модель системи підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників

У третьому розділі – **«Експериментальна перевірка системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників»** – схарактеризовано питання організації та перебігу педагогічного експерименту, проаналізовано результати перевірки реалізації розробленої системи підготовки студентів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників у закладах вищої педагогічної освіти.

Для перевірки гіпотези дослідження було проведено педагогічний експеримент упродовж 2012–2018 рр. на базі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, у якому брали участь 142 студенти спеціальностей «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота» (з них було утворено експериментальні ЕГ₁ (73 особи) та ЕГ₂ (69 осіб) групи) і 25 викладачів кафедр соціальної педагогіки.

На констатувальному етапі експерименту було проведено комплексне діагностування вхідного рівня готовності студентів до формування культури безпеки життєдіяльності за визначеними в дослідженні критеріями й відповідними показниками. Отримані результати засвідчили переважно низький рівень означеної готовності студентів. На формувальному етапі експерименту процес професійної підготовки студентів експериментальних груп було реалізовано шляхом упровадження розробленої в межах дослідження системи, при цьому в ЕГ₁, на відміну від ЕГ₂, не впроваджувався додатково розроблений факультативний курс «Соціально-педагогічна діяльність з формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників».

Реалізація *підготовчого етапу* здійснювалася шляхом спеціально організованої роботи з викладачами й учителями ЗЗСО № 36 м. Харкова в рамках засідань науково-методичного семінару з аналізу планів підготовки з визначенням у змісті кожної навчальної дисципліни питань, пов'язаних із підготовкою студентів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників, із метою систематизації навчальної інформації, визначення прогалів тощо. Проведення круглого столу за участю представників соціальних інституцій зовнішнього рівня (соціальних служб, громадських і благодійних організацій) з використанням методу «коло ідей» дало можливість окреслити перспективи організації спільних заходів, спрямованих на підготовку студентів різних курсів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

На *координаційному етапі* було організовано й проведено цикл методичних семінарів, у яких брали участь усі суб'єкти підготовки студентів – внутрішнього рівня (викладачі університетів) і зовнішнього рівня (Благодійний фонд «Соціальна служба допомоги», Благодійна організація «Карітас-Харків», Харківський благодійний фонд «Благо», центри соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді Київського, Холодногірського районів м. Харкова, Центр соціально-психологічної реабілітації дітей, Фонд спасіння дітей і підлітків України від наркотиків тощо). У результаті проведення круглих столів, методичних практикумів, бесід, дискусій було налагоджено зв'язки із соціальними інституціями зовнішнього рівня з метою залучення їх до співпраці в напрямі підготовки студентів; укладено угоди з установами щодо проведення спільної діяльності; розроблено загальний план роботи щодо реалізації спільних із зовнішніми соціальними установами заходів із підготовки

майбутніх соціальних педагогів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

Упровадження *технологічного етапу* змістово-процесуального компонента системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників передбачало організацію безпосередньої роботи зі студентами з метою підвищення рівня їхньої готовності до формування культури безпеки життєдіяльності.

У межах реалізації *інформаційно-теоретичного напрямку* з метою створення теоретичного підґрунтя для формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників до змісту навчальних дисциплін («Вступ до спеціальності», «Соціально-педагогічна діяльність у закладах освіти», «Технології соціально-педагогічної роботи») було включено тематичні лекції, на які запрошувалися фахівці різних соціальних інституцій, що займаються профілактикою або корекцією різних відхилень (фізичних, психічних, соціальних) у різних категорій населення. Заняття з використанням тренінгових технологій із вироблення індивідуального стилю поведінки захисту в надзвичайних ситуаціях, лекції-конференції фахівців (із планування вагітності й попередження захворювань, попередження правопорушень і подолання їхніх наслідків), майстер-класи з організації заходів у роботі зі школярами сприяли розширенню уявлень студентів про соціально-педагогічну роботу зі старшокласниками. Студенти розробляли індивідуальні й колективні заходи, спрямовані на формування окремих компонентів культури безпеки життєдіяльності старшокласників (когнітивного, мотиваційно-вольового, операційного), презентували проекти соціально-педагогічної діяльності з пропаганди знань зі здоров'язбереження серед старшокласників, організації діяльності з вироблення стереотипів безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій: «У здоровому тілі – здоровий дух!», «Я – проти наркотиків!», «Спасіння людства – це і моя справа!», «Якщо не я, то хто?» тощо. Упровадження факультативного курсу «Соціально-педагогічна діяльність з формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників» із використанням в межах цього курсу диспутів, «мозкових штурмів», «прес-конференцій», «вербальних дуелей», «круглих столів» (теми: «Безпечна особистість: яка вона?», «Соціальні небезпеки: якими є перспективи їх розвитку?», «Досвід подолання соціальних небезпек в різних країнах світу» тощо) сприяло узагальненню й поглибленню теоретичних знань студентів.

Для реалізації *мотиваційного напрямку* перед проведенням будь-якого заходу проводили його анонсування для стимулювання інтересу студентів, організували майстер-класи провідних фахівців у роботі з неповнолітніми правопорушниками, підлітками, що вживають психо-активні речовини (на базі Центру денного перебування «Компас»). Інтерес студентів викликали запропоновані тренінги з профілактики вживання старшокласниками наркотиків у межах проекту «Наркокон» (був організований спільно з Фондом спасіння дітей і підлітків України від наркотиків); з опанування умінь і навичок надання першої медичної допомоги. Участь у реалізації проекту «Світовий тренер» голландського благодійного фонду «Дихання» з опанування навичок навчання гри у футбол дітей-сиріт різних вікових

категорій на території Центру соціально-психологічної реабілітації дітей мотивувала студентів до вдосконалення навичок з організації дозвіллевої діяльності старшокласників. Отримання студентами та їхніми батьками сертифікатів, подяк заохочувало студентів до активної участі в соціальних акціях і проектах здоров'язбережувального спрямування. Крім того, у межах реалізації мотиваційного напрямку забезпечувалося підтримання змагального духу серед студентів шляхом залучення їх до оцінювання результатів діяльності одне одного.

Забезпеченню реалізації *особистісно-поведінкового напрямку* технологічного етапу з вироблення в студентів стереотипів безпечної поведінки сприяли групова робота, активні й інтерактивні методи (бесіди-обговорення, бесіди-дискусії, мозковий штурм, акваріум тощо), що були спрямовані на пропаганду в студентському середовищі здорового способу життя, безпечної поведінки, формування вмій і навичок власної здоров'язбережувальної діяльності. Студенти розробляли раціон харчування з урахуванням його поживної цінності та навантаження на організм; брали участь у волонтерських заходах (акція «Здоровий студент – здоровий фахівець!», квест «Урятувати життя планети Земля» тощо). У рамках Тижня боротьби зі СНІДом у студентських групах було проведено тематичні години й бесіди, інформаційну акцію «У майбутнє без наркотиків і СНІДу», організовано зустріч із лікарями, волонтерами Харківського відділення міжнародної організації «Армія Порятунку» тощо.

На *практико-реалізаційному етапі* під час проведення навчальних практикумів у соціальних закладах (Центрі соціально-психологічної реабілітації дітей, фонді «Соціальна служба допомоги» в містечку дитячих будинків сімейного типу «Отрадне» тощо) і виробничій практиці в Центрах соціальних служб, у ЗЗСО студенти виявляли власну ініціативу й реалізовували розроблені ними проекти з організації оздоровчих заходів, тижнів здоров'я та безпеки життєдіяльності; профілактичних заходів щодо шкідливих звичок у шкільному середовищі; тренінгів із захисту школярів у надзвичайних ситуаціях; вистав, творчих конкурсів, проектів, присвячених заохоченню учнів до безпечної життєдіяльності; екскурсій до державних служб захисту населення (поліції, швидкої допомоги), центрів соціальних служб, оздоровчих центрів. Студенти брали активну участь у батьківських зборах із повідомленнями про сучасні загрози кіберпростору для дітей (ігри «Блакитний кит», кібербулінг), поширювали розроблені ними буклети для батьків, що висвітлювали ознаки залучення дітей до суїцидальних ігор, уживання психо-активних речовин тощо, за підтримки класних керівників проводили консультування батьків. Під час проведення щорічної студентської конференції студенти-магістри брали участь в організації майстер-класів із метою популяризації досвіду й інноваційних форм і методів роботи з підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників на основі розроблених ними науково-дослідних робіт.

Усі запропоновані форми, методи роботи в навчальній, самостійній, практичній, науково-дослідній діяльності мали активний та інтерактивний характер і були спрямовані на забезпечення реалізації теоретично обґрунтованої системи

підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

Оцінно-результативний компонент розробленої системи дав змогу визначити й схарактеризувати критерії (мотиваційний, когнітивний, особистісно-поведінковий, професійно-діяльнісний), показники та рівні готовності майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників.

Контрольний етап експерименту засвідчив позитивний вплив системи на формування досліджуваного феномену (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів готовності студентів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників (%)

№ з/п	Критерії	Групи	Констатувальний етап				Контрольний етап				Приріст			
			О	Д	З	Н	О	Д	З	Н	О	Д	З	Н
1	<i>Ціннісно-мотиваційний</i>	ЕГ ₁	0	0	46,2	53,8	8,4	50,4	41,2	0	+8,4	+50,4	-5,0	-53,8
		ЕГ ₂	0	0	44,8	55,2	12,6	52,2	35,2	0	+12,6	+52,2	-9,6	-55,2
2	<i>Когнітивний</i>	ЕГ ₁	0	0	33,4	66,6	8,4	54,6	37,0	0	+8,4	+54,6	+3,6	-66,6
		ЕГ ₂	0	0	34,8	65,2	12,6	64,4	23,0	0	+12,6	+64,4	-11,8	-65,2
3	<i>Особистісно-поведінковий</i>	ЕГ ₁	0	4,2	45,4	50,4	12,6	50,4	37,0	0	+12,6	+46,2	-8,4	-50,4
		ЕГ ₂	0	5,6	44,8	49,6	22,4	53,2	24,4	0	+22,4	+47,6	-20,4	-49,6
4	<i>Професійно-діяльнісний</i>	ЕГ ₁	0	4,2	54,6	41,2	15,4	34,8	49,8	0	+15,4	+30,6	-4,8	-41,2
		ЕГ ₂	0	0	47,6	52,4	22,4	64,4	13,2	0	+22,4	+64,4	-34,4	-52,4
	Узагальнені результати готовності	ЕГ ₁	0	2,8	44,8	52,4	11,2	47,5	41,3	0	+11,2	+44,7	-3,5	-52,4
		ЕГ ₂	0	1,4	43	55,6	17,5	58,5	24,0	0	+17,5	+57,1	-19,0	-55,6

Примітка. Позначення: О – оптимальний рівень; Д – достатній рівень; З – задовільний рівень; Н – низький рівень

За результатами аналізу динаміки рівнів готовності студентів встановлено, що кількість студентів ЕГ₁ і ЕГ₂, які виявили оптимальний рівень, збільшилася на 11,2 % і 17,5 %, достатній – на 44,7 % і 57,1 % відповідно за групами. Статистичний аналіз отриманих даних за критерієм Пірсона χ^2 підтвердив, що студенти ЕГ₁ і ЕГ₂ продемонстрували результати, які в статистичному вимірі є значущими, при цьому в ЕГ₂ результати є вищими за результати ЕГ₁, що пояснюємо повною реалізацією розробленого змісту додаткового факультативного курсу й організованою роботою під час його актуалізації на практиці.

На підставі зіставлення отриманих результатів, їх кількісного та якісного аналізу виявлено, що впровадження системи підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників зумовило суттєві значущі зміни в рівнях готовності студентів експериментальних груп, особливо там, де в повному обсязі запроваджувалося її навчально-методичне забезпечення.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження підтвердили правомірність висунутої гіпотези, засвідчили ефективність виконання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких **висновків**:

1. На основі аналізу наукової літератури «культуру безпеки життєдіяльності» визначено як особистісне утворення, яке характеризується: сформованим ціннісним ставленням особистості до вимог безпечного існування в соціумі, усвідомленням необхідності піклуватися про власний фізичний і психічний стан та уникати негативного впливу шкідливих факторів, сформованою відповідальністю як за власне життя, так і за життя інших, наявністю вольових якостей для опору шкідливим звичкам або їх подолання у власній життєдіяльності (мотиваційно-вольовий компонент); сформованими знаннями з безпеки життєдіяльності в системі особистісних і соціальних цінностей (когнітивний компонент); володінням стереотипами безпечної поведінки в повсякденному житті й в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій (операційний компонент).

Формування культури безпеки життєдіяльності особистості в освітньому закладі визначено як цілеспрямований спеціально організований педагогічний процес повідомлення учню інформації про небезпеки, їх загрозу та шляхи їх попередження й подолання; пропаганди знань зі здоров'язбереження; забезпечення усвідомлення учнем й формування в нього настанови до безпеки власного життя й діяльності, потреби в здоровому способі життя; організації діяльності з вироблення стереотипів безпечної поведінки в повсякденному житті та в умовах небезпечних і надзвичайних ситуацій.

2. Визначено особливості формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників, зумовлені суб'єктивними (сенситивність до моральних проблем, фундаменталізація життєвих принципів, вибіркове ставлення до інформації, формування індивідуального стилю поведінки, розвиток критичності мислення, інтенсифікація роботи над формуванням власної особистості, розвиток здатності до самопізнання й самосвідомості) та об'єктивними чинниками (вибір професії, залучення до активного виконання соціальних функцій).

Аналіз посадових інструкцій соціального педагога та завдань, покладених на нього, уможливив визначення ролі цього суб'єкта освітнього процесу у формуванні культури безпеки життєдіяльності старшокласників в умовах ЗЗСО: профілактика правопорушень і злочинів; формування здорового способу життя; профілактика асоціальних явищ (проституції, вандалізму, бродяжництва); попередження формування шкідливих для здоров'я звичок (алкоголізму, наркоманії, токсикоманії); профілактика СНІДу; навчання заходів із попередження вуличного та побутового травматизму; навчання правильної поведінки в надзвичайних ситуаціях та організації усунення негативних наслідків цих ситуацій тощо.

3. Для усунення виявлених проблем у підготовці майбутніх соціальних педагогів до формування культури безпеки життєдіяльності школярів (обмеженість і неповнота інформації, порушення послідовності в її викладенні; невикористання можливостей самостійної, науково-дослідної, волонтерської діяльності, потенціалу партнерської взаємодії в організації практичної підготовки студентів) теоретично обґрунтовано та

представлено у вигляді моделі систему підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників як послідовне забезпечення цільового (мета, завдання, принципи), суб'єкт-об'єктного, змістово-процесуального (підготовчий, координаційний, технологічний етапи) та оцінно-результативного (моніторинг змін у рівнях готовності майбутніх соціальних педагогів на підставі визначених критеріїв і показників) компонентів.

4. Уточнено критерії та відповідні показники рівнів (оптимального, достатнього, задовільного, низького) готовності майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників: *мотиваційний* (сформованість пізнавальних мотивів із безпеки життєдіяльності, соціально-педагогічної діяльності зі старшокласниками, налагодження взаємодії із соціальними інституціями, усвідомлення значущості опанування необхідних знань); *когнітивний* (повнота, системність засвоєних студентами знань (психо-вікові особливості старшокласників; організація соціально-педагогічної діяльності; небезпеки, їх загрози та шляхи їх попередження в роботі зі старшокласниками; способи організації здоров'язбережувальної діяльності; способи організації взаємодії із суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, її координації за формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників); *особистісно-поведінковий* (усвідомлення цінностей здорового способу життя, безпечної поведінки, сформованість умінь і навичок власної здоров'язбережувальної діяльності); *професійно-діяльнісний* (сформованість умінь і навичок реалізації інформаційно-комунікативного, здоров'язбережувального й координаційного напрямів формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників).

5. Експериментальна перевірка розробленої системи забезпечувалася шляхом використання запропонованого змісту, форм і методів організації діяльності студентів суб'єктами внутрішнього (адміністрація закладу вищої освіти, деканат, профільна кафедра, професорсько-викладацький склад, керівники практики, куратори студентських груп) і зовнішнього (соціальні служби, заклади культури, охорони здоров'я, громадські організації, правоохоронні структури) рівнів. Доведено позитивний вплив розробленої системи на формування досліджуваного феномену. За результатами аналізу динаміки рівнів готовності студентів встановлено, що кількість студентів ЕГ₁ і ЕГ₂, які виявили оптимальний рівень, збільшилася на 11,2 % і 17,5 %, достатній – на 44,7 % і 57,1 % відповідно за групами.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми. Перспективами для подальшого пошуку є забезпечення мотивації майбутніх соціальних педагогів до роботи з формування власної культури безпеки життєдіяльності, розвиток культури безпеки життєдіяльності студентів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Логвінова Є. В. Актуальність вивчення питань безпеки життєдіяльності людини для соціального педагога. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. Харків : УПА, 2011. Вип. 30–31. С. 82–86.

2. Логвінова Є. В. Проблема підготовки фахівця з викладання дисципліни «Основи безпеки життєдіяльності». *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. Вип. 40. Ч. 2. С. 41–46.

3. Логвінова Є. В. Суть і структура психологічної готовності школярів до безпечної життєдіяльності. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти* : зб. наук. пр. Харків : УПА, 2012. Вип. 36. С. 58–62.

4. Логвінова Є. В. Професійний потенціал соціального педагога до формування готовності школярів до безпечної життєдіяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2013. Вип. 28(81). С. 225–228.

5. Логвінова Є. В. Формування готовності школярів до безпечної життєдіяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2013. Вип. 29(82). С. 449–454.

6. Логвінова Є. В. Соціально-педагогічна діяльність з формування готовності школярів до безпечної життєдіяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2013. Вип. 30(83). С. 458–462.

7. Логвінова Є. В. Теорія виховання за А. С. Макаренком у контексті впливу колективу на безпеку життєдіяльності людини на сучасному етапі розвитку суспільства. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2013. Вип. 32(85). С. 61–66.

8. Логвінова Є. В. Цільовий компонент системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності школярів. *Sciences of Europe*. 2018. № 28. V. 4. P. 35–37.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Логвінова Є. В. Системний аналіз як основний метод дослідження безпеки життєдіяльності людини. *Методологія сучасних наукових досліджень*: матеріали VII наук.-практ. конф. молодих учених (4–5 листоп. 2010 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2010. С. 45–46.

10. Логвінова Є. В. Соціально-педагогічна діяльність з формування безпечної поведінки дітей та молоді. *Методологія сучасних наукових досліджень* : матеріали VIII наук.-практ. конф. молодих учених (17–18 жовт. 2011 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. С. 34–35.

11. Логвінова Є. В. Роль соціального педагога в навчанні дітей та молоді безпечної життєдіяльності. *Соціальний педагог – спеціаліст із соціального виховання* : матеріали наук.-практ. конф. (27 жовт. 2011 р., м. Харків). Харків : ХДАК, 2011. С. 34–36.

12. Логвінова Є. В. Реалізація функцій соціального педагога з формування безпечної життєдіяльності у дітей та молоді. *Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика* : матеріали наук.-практ. конф. (22 лист. 2011 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2011. С. 61–62.

13. Логвінова Е. В. Формирование культуры безопасности жизнедеятельности как ценностной ориентации будущих специалистов. *Инновационные процессы на*

производстве и в профессиональном образовании: проблемы формирования кадрового потенциала предприятий и образовательного пространства для рабочей и учащейся молодёжи : матеріали VI Междунар. науч.-практ. конф. (17–18 апр. 2012 г., г. Первоуральск). Первоуральск : РГППУ, 2012. С. 113–116.

14. Логвінова Є. В. Особливості готовності школярів до безпечної життєдіяльності у зв'язку з віковою періодизацією. *Сучасна освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика* : матеріали наук.-практ. конф. (22 лист. 2012 р.). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2012. С. 70–71.

15. Логвінова Є. В. Психолого-педагогічні засади готовності школярів до безпечної життєдіяльності. *Методологія сучасних наукових досліджень* : матеріали IX наук.-практ. конф. молодих учених (25–26 жовт. 2012 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2012. С. 37–38.

16. Логвінова Є. В. Особливості використання системного підходу в підготовці майбутнього соціального педагога до формування готовності школярів до безпечної життєдіяльності. *Инновационные процессы на производстве и в профессиональном образовании: теоретический и компетентностный аспект* : сб. науч. тр. VII Междунар. науч.-практ. конф. (25 апр. 2013 г., г. Первоуральск). Первоуральск : РГППУ, 2013. С. 77–82.

17. Логвінова Є. В. Системність у підготовці майбутнього соціального педагога до формування готовності школярів до безпечної життєдіяльності. *День науки-2013* : матеріали наук.-практ. конф. молодих учених ХНПУ імені Г. С. Сковороди (15 трав. 2013 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2013. С. 62–63.

18. Логвінова Є. В. Актуальність сучасної системи підготовки майбутнього соціального педагога. *Методологія сучасних наукових досліджень* : матеріали X наук.-практ. конф. молодих учених (24–25 жовт. 2013 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2013. С. 61–62.

19. Логвінова Є. В. Мета як системоутворюючий чинник системи підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності школярів. *Сучасна вища і середня освіта в умовах реформування: проблеми, теорія, практика* : матеріали Міжнар. науч.-практ. конф. (22 листоп. 2013 р., м. Харків). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2013. С. 68–69.

АНОТАЦІЇ

Логвінова Є. В. Підготовка майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти (011 – Освітні, педагогічні науки). – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. – Харків, 2019.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми підвищення рівня готовності майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників у процесі професійної підготовки відповідного фахівця в закладі вищої педагогічної освіти.

У дисертації з'ясовано суть і схарактеризовано зміст структурних компонентів культури безпеки життєдіяльності старшокласника. Визначено роль і напрями роботи шкільного соціального педагога з формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників. Теоретично обґрунтовано й розроблено систему підготовки майбутнього соціального педагога до формування культури безпеки життєдіяльності старшокласників, яка передбачає послідовну реалізацію компонентів (цільового, суб'єкт-об'єктного, змістово-процесуального (підготовчий, координаційний, технологічний етапи), оцінно-результативного). За результатами експериментальної перевірки розробленої системи підтверджено її ефективність.

Ключові слова: культура безпеки життєдіяльності старшокласника, заклад загальної середньої освіти, формування, система підготовки, майбутній соціальний педагог, заклад вищої педагогічної освіти.

Логвинова Е. В. Подготовка будущего социального педагога к формированию культуры безопасности жизнедеятельности старшеклассников. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук (доктора философии) по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования (011 – Образовательные, педагогические науки). – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. – Харьков, 2019.

Диссертационная работа является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы повышения уровня готовности будущего социального педагога к формированию культуры безопасности жизнедеятельности старшеклассников в процессе профессиональной подготовки соответствующего специалиста в учреждении высшего педагогического образования.

В диссертации определена сущность и охарактеризовано содержание структурных компонентов культуры безопасности жизнедеятельности старшеклассника. Определены роль и направления работы социального педагога по формированию культуры безопасности жизнедеятельности старшеклассников. Теоретически обоснована и разработана система подготовки будущего социального педагога к формированию культуры безопасности жизнедеятельности старшеклассников, предусматривающая последовательную реализацию компонентов (целевого, субъект-объектного, содержательно-процессуального (подготовительный, координационный, технологический этапы), оценочно-результативного). По результатам экспериментальной проверки разработанной системы подтверждена ее эффективность.

Ключевые слова: культура безопасности жизнедеятельности старшеклассника, заведение общего среднего образования, формирование, система подготовки, будущий социальный педагог, заведение высшего педагогического образования.

Lohvinova Ye. V. Preparation of the future social teacher to form high school students' culture of life safety. –As manuscript.

The thesis for the Degree of Ph.D. in Pedagogy, specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education (011 – Educational, pedagogical sciences). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2019.

The thesis is a theoretical and experimental research of the problem of increasing the level of readiness of the future social teacher to form high school students' culture of life safety in the process of the professional training of higher educational institutions.

The formation of an individual's culture of life safety in an educational institution is characterized as a specially organized pedagogical process of reporting information about dangers, their threat and ways to prevent and overcome; health knowledge promotion; ensuring awareness and forming a guide to the safety of their own lives and activities, the need for a healthy lifestyle; the organization of activities for the development of stereotypes of the safe behavior in everyday life and in dangerous and emergency situations.

The analysis of job descriptions and the list of tasks assigned to social teachers has allowed them to determine their potential in the formation of high school students' culture of life safety in the conditions of a general educational institution: prevention of offenses and crimes; formation of a healthy lifestyle; prevention of asocial phenomena (prostitution, vandalism, vagrancy); prevention of the influence of harmful factors on health (alcoholism, smoking, drug addiction, substance abuse); AIDS prevention; measures to prevent street and home injuries; acquisition of behavior in emergency situations and the organization to eliminate their negative consequences, etc.

In order to eliminate the problems identified in the preparation of future social teachers for the formation of schoolchildren's culture of life safety (limited and incomplete information, violation of the sequence in its presentation; non-use of opportunities for independent, scientific and research, volunteer activities, the potential of the partner interaction in the organization of practical training of students) the system of the preparation of future social teachers for the formation of high school students' culture of life safety has been theoretically substantiated and presented as a model, which is a consistent provision of a target component (goal, task, principles), a subject-object, content and procedural component (preparatory, coordination, technological stages) and an evaluative and productive component (monitoring changes in the levels of future social educators' readiness based on certain criteria and indicators).

Experimental verification of the developed system was provided by the use of the proposed content, forms and methods of organizing students' activities by subjects of internal level (administration of a higher educational institution, dean's office, profile department, teaching staff, practitioners, curators of student groups) and external level (social services, cultural and life-safety institutions, public organizations, law enforcement structures). The positive influence of the developed system on the formation of the investigated phenomenon has been proved.

Keywords: high school student's culture of life safety, institution of general secondary education, formation, system of preparation, future social teacher, institution of higher pedagogical education.